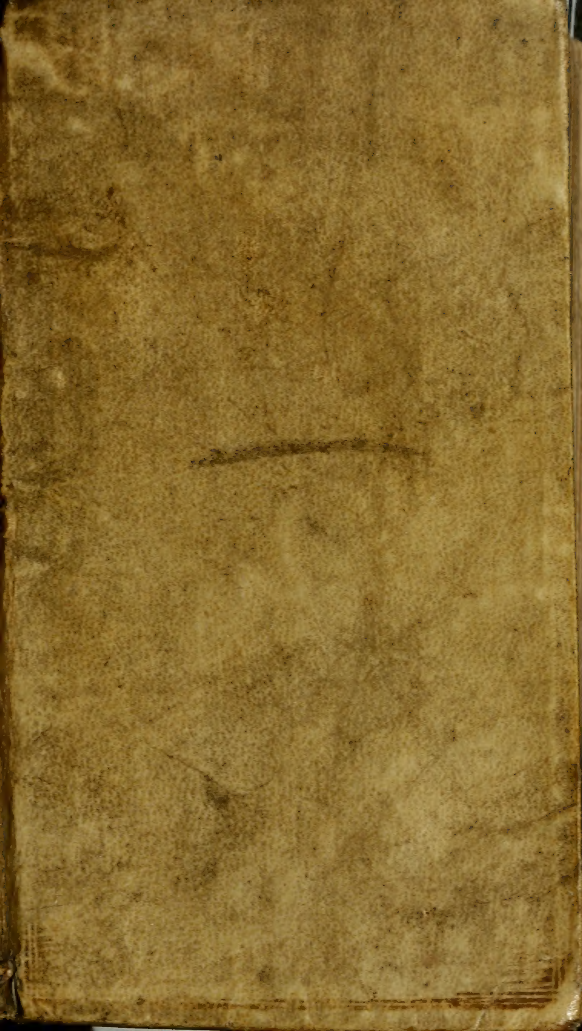

HIERONYMI BOSSII
DE
TOGA ROMANA
COMMENTARIVS.

Accedit

EX PHILIPPO RVBENIO
iconiſmus ſtatuæ togatæ,

E T

Præter indicem geminum, quem adjecimus, de modo geſtandi Togam ex FERRARIO *diſſertatio.*

AMSTELODAMI,
Sumptibus ANDREÆ FRISII. 1671.

ANDREAS FRISIUS

LECTORI.

S.

CAlceum pedibus, capiti pileum hactenus aptavimus, æquum eſt, niſi frigore algere reliquam corporis partem patiamur, ei commodam quæramus veſtem, atque idonea contra cæli inclementiam integumenta; Horum vicem abunde, ni fallor, præſtabit *Toga Romana*, cujus deſcriptionem longe ante Ferrarium & Rubenium, publico dedit HIERONYMUS BOSSIUS; quem paucis hîc viſum, nullibi venalem, prælo iterum noſtro ſubjicere fuit animus; non quod magnis hiſce litterarii orbis Heroibus aliquid detractum iri per hu-

jus noſtri authoris commentariolum exiſtimemus, abſit, ſed, ut quæ ipſi ſatis prolixis voluminibus explicaverunt, ab hoc in compendium ſtylo laconico redacta, ob oculos poneremus. Togæ figuram, & modum geſtandi in hoc noſtro authore fruſtra quæſiveris, ſed huic defectui nos mederi conati fuimus, ex Rubenio enim *iconiſmum ſtatuæ togatæ*, ex Ferrario *modum quo togam gerebant*, ut nihil te lateret, mutuati ſumus.

HIER.

HIER. BOSSIVS LECTORI ANTIQVARIO.

N*Ihil omnino, quod te non fugit, in Latinis litteris* ROMANA ANTIQVITATE *præstantius. In qua serio illustranda cum* MANVTIVS, MVRETVS, LIPSIVS, VICTORIVS, MAIORAGIVS, *aurei partus, matrum suarum, atque alii quamplurimi Doctissimi & Eruditissimi Viri, operam omnem suam diligentissime collocârint, magnam sæpe mihi fecit admirationem, quod de iis nemo adhuc*

extiterit, qui de TOGA, *quod ego ſciam, ſingulariter quicquam ſcripſerit. Quippe de* Senatu, *de* Magiſtratibus, *de* Sacerdotiis, *de* Comitiis, *ac de* Legibus *Romanæ Civitatis juſta leguntur volumina; de* TOGA *vero nihil ad hunc diem litterarum monumentis traditum fuit, quod vel unius folii, ut dicitur, utramque paginam impleat. Ea re gratiam à te non vulgarem initurum me ſperavi, ſi quæ ſparſim in hoc genere apud majorum, minorumque gentium ſcriptores notavi, & obſervavi, tibi excuſa typis communi-*

municarem. Et certe quicquid lectione collectum est, *et* stylus, *ut ad Lucilium ait Seneca*, redegit in corpus, *id velim in commune conferre me putes, magis caussa juvandi tui; si hæc ignoraveris, aut oblectandi; si non ignoraveris, quàm ulla mihi nominis colligendi cupiditate. Satis enim mihi superque erit, si potero cum Poëta dicere.*

———— tutus, et intra.
Spem veniæ cautus vitavi denique culpam:
Non laudem merui.

Quamquam de Rebus *tan-*

tum abeſt, ut quicquam velim mihi vindicare, ut ſcriptores, ex quibus iſta deſumpſimus, ac deſcripſimus, ſuo loco ſingulos indicaverim. Cum itaque de Verbis *ſolum, quibus ſententias inter ſe colligavi, atque de* Ordine, *in quem univerſam digeſſi materiam, pſeudo-critici iſti, conniventes in ſuis, &* in libris alienis ingenioſi, *torquere in me poſſint jacula detractionis ſuæ; ut eorum cenſuram effugere non poſſum, ſic ab illorum ſententia, mi* ANTIQVARIE LECTOR, *ſemper ad te provocabo. Atque*

adeo

adeo jam provoco, qui te non magis lectorem, quam judicem habere desidero. Quantum namque ab eorum perfidia timendum est, tantum mihi spei facio ab æquitate tua. Quod enim verba *attinet, licet de* ANTIQVITATE *loquar, non adeo tamen antiquus sum, ut cum matre* Euandri *videar differere; nec adeo recens, ut ab antiquis discedam. Quod vero* Ordinem *spectat, eum secuti sumus, quem nemo, ut arbitror, de oratorum dialecticorumve familia improbabit, cum sit maxime cum rei natura consentaneus. Primum*

ſcilicet de TOGA *in univerſum, deinde de ejusdem ſpeciebus diſputavi. Cujus Tibi utriusque rei judicium do libentiſſime. Iamque, quod te rogo per ipſam, quam tantopere amas, Antiquitatem, lege, perlege: cognoſce, & judica ex æquo & bono, more majorum.*

HIER. BOSSII
DE
TOGA ROMANA
COMMENTARIUS.

CAP. I. Lemma.

TOGA *unde dicta: à quo inventa: quis, & apud quos ejus fuerit usus.*

TOGA vestis erat, ut inquit Isidorus lib. XIX. cap. XXIV. *forma rotunda & fusiore, & quasi inundante sinu*; quæ sic appellata fuit, authore Nonio Marcello lib. I. de propriet. serm. *à tegendo*, quod corpus tegeret. Ea etenim, *cum ante pectus demissa in humero dextro fibulâ necteretur, sinistrum humerum*, ut docet ibi-

dem Isidorus, *operiebat, ac tegebat omnino.* Hujus autem vestis authorem Adrianus Turnebus Adversſ. tom. I. lib. VII. cap. II. Tebennum quendam Arcadem fuisse dicit. Cui facile quidem credimus, cum quia in hoc genere scriptor est classicus, tum quia à Plutarcho τήβεννον, & ab Athenæo τήβενναν Græca voce appellari animadvertimus. Quamquam hoc vestimenti genus fuerit adeo ROMANIS proprium, ut eos Virgilius lib. I. Æneidos vocaverit.

—— *rerum dominos, gentemque togatam.*

Gulielmus siquidem Budæus suis in Pandectas annotationibus ait: *toga gestamen erat proprium, insigneque Romanorum.* Ho-

Hominis quoque ſententiam mirifice Guidus Pancirolus, I. C. confirmat: qui var: lect. lib. 1. cap. XII. ſic loquitur de ipſa toga: *civium Romanorum inſigne fuit, nec aliis eâ veſte uti licebat.* quare ſi quis peregrinus & alienigena ex privilegio togam induere potuiſſet, in civibus ſtatim habebatur Romanis. Ut ex *L. ſed ſi accepto uſu togæ, D. de jure Fiſci colligi facile poteſt.*

CAP. II. Lemma.

TOGATÆ *Comœdiæ* à TOGA *ſic dictæ.*

COMOEDIA etiam, in quibus auctores aut toga uterentur, aut mores ac ritus imitarentur Romanorum, togatæ à veteribus dicebantur. Quod videre licet apud Sex. Pompeium

Feſtum

Festum lib. xx. de verb. significat. TOGATARUM *autem* ut ille ait, qui in eundem Festum Annotationes elucubravit, *aliæ erant* PRÆTEXTÆ *ingenuarum personarum; aliæ tabernariæ vilium personarum.* TOGIS *enim* PRÆTEXTIS *utebantur ingenui pueri, & puellæ: in tabernis vero servi, plagiarii, & alii humilis conditionis viri, ac mulieres.* Sic quoque Græcorum fabulæ ab illorum habitu, ut Varro testatur lib. 1. de lingua lat. *Palliatæ* nominabantur. Itaque eleganter admodum cecinit de Comicis nostris Horatius Epist. ad Pisones de Arte Poëtica:

Nil intentatum nostri liquere
Poëtæ:
Nec minimum meruere decus, vestigia Græca

Ausi,

Ausi deserere, & celebrare domestica facta:
Vel qui prætextas, vel qui docuere togatas.

Cap. III. Lemma.

TOGA *virorum, non fœminarum: arcta pauperum, divitum laxa.*

NOn fuit tamen, ut ad rem redeam, communis usus Togæ viris cum fœminis. Nisi quod ea meretricibus dabatur infamiæ causa; & Virginibus Prætexta, ut infra docebimus, pudicitiæ, & pudoris ergo permittebatur. Ut itaque ceteræ mulieres Stolam induebant, quod facile discere possumns ex his Ulpiani verbis in L. Vestis. D. de auro & argento legato: *Muliebria sunt,*

quæ

quæ matris familias cauſa parata ſunt, quibus vir non facile uti poteſt ſine vituperatione : veluti ſtolæ, pallia, tunicæ; ſic toga viri utebantur : laxiori ſcilicet, & ampliori divites : arctâ vero ii, quibus erat *res anguſta domi.* Quod Horatius ſignificavit his verſibus lib. 1. Epiſtola ad Lollium XVIII.

—— mecum (contendere noli),
Stultitiam patiuntur opes, tibi parvula res eſt.
Arcta decet ſanum comitem toga, deſine mecum
Certare.

Quare in Menam quendam Pompeii Magni libertum, qui, cum ad ſummas perveniſſet & dignitates & divitias, ampliorem togam geſtabat, omnibusque

que propterea indignationem commovebat, ſic idem Poëta lib. Epod. Ode IV.

Vidéſne ſacram metiente te viam
Cum bis ter ulnarum toga,
Ut ora vertat huc, & huc euntium
Liberrima indignatio.

CAP. IV. Lemma.

TOGA adulteris data, & meretricibus ignominiæ cauſſâ.

MUlieres vero impudicæ, & ob adulterium à maritis repudiatæ, ipſam ſtolam deponere, ac togam veſtire cogebantur; ut ſcilicet à pudicis diſcernerentur. Quod multis locis Venuſinus Poëta verum eſſe demonſtra-

ſtravit; ſed his præcipue verbis. Sermonum lib. 1. Sat. 11.

—— bonam deperdere famam,
Rem patris oblimare malum eſt ubique; quid inter-
-- eſt, in matrona, ancilla, pec-céſve togata.

Et paullo infra iſtud ipſum ſic exprimit:

Nec magis huic inter niveos, viridesque lapillos,
Sit licet hoc Cherinte tuum, tenerum eſt femur, aut crus
Rectius, atque etiam melius per-ſæpe togatæ.

Utroque in loco Aſcenſius *Togatam* interpretatur infamem, proſtitutam, & meretricem. Nec omnino aliter poterat interpretari, cum ipſe Horatius addiderit:

Quod

Quod venale habet, oſtendit: nec, ſi quid honeſti eſt,
Iactat, habetque palam: quærit quo turpia celet.

Quam rem acute, & ingenioſe Martialem innuiſſe putamus, cum dixit lib. II. Epigrammate XXXIX.

Coccina famoſæ donas, & janthina mœchæ.
Vis dare quæ meruit munera? mitte Togam;

Inſigne ſcilicet adulterii commiſſi. Cui non diſſimile illud Epigramma eſt, quod feſtive conſcriptum legitur lib. X. Epigrammate LII.

Thelin viderat in toga ſpadonem,

Damna-

Damnatam Numa dixit esse
Mœcham.

Quare ipse etiam, qui jam ætatis beneficio jus quinque & viginti annorum acquisivi, salva Lipsiana lege, quæ in Satyra Mænippea est de correctoribus, locum illum Ciceronis. Phil. 11. in M. Antonium sic restituo: *sumsisti virilem, quam statim muliebrem togam reddidisti*: ubi nonnulli malunt legere *sumsisti virilem togam, quam statim muliebrem stolam reddidisti.* Et quidem significantius Antonii mores effœminatos per muliebrem togam, quam per stolam, quæ castæ, ac pudicæ mulieris erat vestimentum, Cicero mihi videtur expressisse.

CAP. V. Lemma.

TOGAM *deponere quinam cogerentur.*

ATque ut ſtolam fœminæ, ob proſtitutam pudicitiam deponebant, ſic homines etiam, qui auſi fuerant, ut Sat. 1. inquit Juvenalis:

— *aliquid brevibus Gyaris, & carcere dignum;*

Quique propterea in Cycladas aqua, & igne carentes inſulas fuerant deportati, uſu togæ interdicebantur; hi namque, ut primum apud Ulpianum l. 1. §. hi quibus, de Leg. III. mox etiam apud Manutium lib. de legibus Romanis obſervavimus, *ſicut priſtina jura, ita & bona amittebant omnia.* Quod ſignificaſſe mihi videtur Plinius, cum ait,

lib. IV.

lib. IV. Epist. ad Minutian. XI. *Idem cùm Græco pallio amictus intrasset, (carent enim* Togæ *iure, quibus aqua, & igni interdictum est) postquam se composuit, circumspexitque habitum suum, Latine, inquit, declamaturus sum.* In eas vero insulas neminem amandabant, deportabantve, qui capitale facinus non perpetrasset. Sic Gallus Asinius, ut Corn. Tacitus lib. IV. annalium refert, Gyaro, aut Donusâ claudendum censuit Q. Vibium, quod Tiberio principi molitus fuisset insidias.

CAP. VI. Lemma.

TOGAM *Romani omnes Saturnalibus deponebant.*

Saturnalibus etiam, quæ de mense Decembri celebrabantur,

tur, Romani omnes Togam exuebant, et induebant ſyntheſim. Qua de re ſubſcribam Martialis diſtichon, quod in apophoretis. CXXXIX. eſt.

Dum toga per quinas gaudet requieſcere luces,
Hos poteris cultus ſumere jure tuo.

Quanto autem vitio daretur, uti Toga Saturnaliorum tempore, argumento ſit illud ejusdem Martialis lib. VI.

Nil laſcivius eſt Chariſiano,
Saturnalibus ambulat Togatus.

Tunc etenim ſervis domini diſcumbentibus inſerviebant, & eisdem licebat, quæ voluiſſent in dominos libere dicere, ut Hora-

Horatius teſtatur hoc carmine, Serm. lib. II. Sat. VII.

—— age, libertate Decembri,
Quando ita majores voluerunt,
utere: narra.

Sic Claudium Imperatorem ſervis & libertis regnum Saturnalibus permiſiſſe legimus. *Namque opinio veterum erat*, ut magnus Lipſius inquit, *Saturnum ſuis, id eſt Saturnalium diebus, iterum quaſi regni compotem eſſe: ceterum annum in vinclis haberi.*

CAP. VII. Lemma.

TOGATI *tenuiores homines ſalutabant & proſequebantur divites.*

VErum ceteris anni temporibus, modo ne pax bello mutare-

taretur, hoc in more positum erat apud Romanos, ut tenuiores, & qui non ita satis haberent, unde viverent, togati vel per urbem comitarentur, vel domi salutarent viros abundantes, ac primarios, de quibus sportulam impetrare potuissent. Unde Juvenalis Sat. 1.

— nunc sportula primo
Limine parva sedet, turbæ rapienda togatæ:

& Sat. III.

Nonne vides quanto celebretur sportula fumo?

Quam consuetudinem Martialis expressit elegantissime in Apophoretis Disticho CXXIII.

Si matutinos facile est tibi rumpere somnos.

 Attrita

Attrita veniet ſportula multa toga.

Sic *togati* apud eundem Poëtam pro deductoribus : *togata opera* pro ipſa deductione, ac denique *toga rara*, pro rara in deducendo, & ſalutando opera à doctiſſimis quibusque accipitur. Et cum eandem operam ita præſtare nobiliores animadverteret, ut ſpem omnem habendæ ſportulæ infringerent, ac præciderent pauperibus, horum miſera conditione commotus in Paullum ſic invehitur lib. x. Epigrammate x.

Quid faciet pauper, cui non licet eſſe clienti?
Dimiſit noſtras purpura veſtra togas.

CAP. VIII.

Cap. VIII. Lemma.

TOGA *Romani utebantur ſolum pacis tempore.*

ET quoniam, quod paullo ante innui, in pace tantum togæ uſus erat; nam in bello, toga depoſita, chlamydem & ſagum Romani ſumebant; niſi quod Conſularibus togatis eſſe licebat, pacis inſigne, & otii tógam dicere poſſumus. Quidni? Pro pace M. Tullius togam poſuit, cum dixit lib. 1. officiorum.

Cedant arma togæ, concedant laurea linguæ.

Neque id certe de toga intelligendum puto, qua erat ipſe amictus; nec de ſcuto, aut gladio armati hominis: ſed, quod pacis inſigne toga eſſet: arma ve-

ro belli, eum more Poëtarum fuiſſe loquutum exiſtimo. Et hoc, niſi fallor, ut certe non fallor ſignificare voluiſſe: *bellum paci concedat*. Et admirabilis ille architectus Laconiſmi, *Iuſtus Lipſius*, in hunc ſenſum dixit Politicorum, ſive Civilis doctrinæ. lib. IV. cap. 11. *Prudentia omnis quam in Principe quæro, duplex eſt, togata, & militaris: illam intelligo, quæ in cottidiana hac gubernatione, tranquillisque rebus intervenit: iſtam, quæ in bello turbatisque rebus*. Quare togatus non ſolum, quod inquit Budæus, *à ſagato diſtinguitur ut inermis ab armato*; ſed etiam, ut homo, qui in pace degat, ab eo qui bellum aut paret, aut ſuſcipiat & gerat.

CAP.

Cap. IX. Lemma.

Togam *vestire quinam, & quo tempore cogerentur.*

Ex quo factum est, ut Proconsules, qui in Provinciis, cùm essent cum potestate consulari, bella persæpe gesserunt, in Urbis ingressu Romam reversi, non omne solum amitterent imperium, quod patet ex *l. ult. de off. Proconf.* sed insignia etiam deponerent consularia. Itaque L. Pisone à Provincia Macedonica redeunte, *Togulæ* lictoribus ad portam præsto fuerunt, quibus illi acceptis sagula rejecerunt. Sic etiam Senatores dum judicarent in Senatu, & Advocatos dum

caufas orarent in judiciis, togatos effe oportebat. Quorum alterum probatur à Pancirolo variar. lection. lib. II. cap. XII. alterum leg. 3. Cod. de Advocat. diverf. Judic. Eâ re toga præfecturæ Illyricianæ pro Illyriciano advocatorum collegio ab hominibus litteratis accipitur.

CAP. X. Lemma.

TOGARVM *genera quot, & quæ fuerint apud antiquos Romanos.*

HIc mihi videtur locus tandem aliquando breviter exponendi, quot & quæ fuerint togarum genera, ut de fingulis, nifi me vires defecerint ingenii, deinceps difputemus, veterum fcriptorum authoritatem ad omnia, ut par eft, fufcipientes omni-

omnino. Variis usi sunt Romani togis, ac unâ potius toga diversis appellatâ nominibus, *prætextâ*, sive puerili: *purâ*, sive virili: *candidâ*, *albâ*, *pullâ*, *pictâ*, *palmatâ*, *purpureâ*, *pexâ*, *rasâ*, *vitreâ*, *regiâ*, *præsidiariâ*. Nonnunquam etenim nomen accipiebat ab ætate, aliquando à colore, interdum quoque ab officio.

CAP. XI. Lemma.

PRÆTEXTA *ingenuorum fuit puerorum, & puellarum, ac Magistratuum.*

AC primum ut disputatio nostra eum ordinem habeat, quem institutæ rei natura præscribit, de Prætexta dicamus. *Per Togam Prætextam*, ait Ræ-

vardus, Tomo I. *eam intelligebant veteres, cujus in oris, & extremitate purpura prætexebatur*. Quamobrem à Plutarcho περιπόρφυρος nominatur. Quod genus togæ Tullius Hostilius Rex Romanorum III. Macrobio teste, omnium primus, ut Romæ haberetur instistituit. Agellius autem libro XVIII. capite IV. eandem *puerilem togam* appellat. Quoniam illa, ut est apud Cælium Calcagninum libro III. Epistolicarum quæstionum *Ingenuorum puerorum erat, antequam puram togam induerent, quo tempore, si quid peccassent, non pecuniam solvebant, sed anguillarum tergoribus mollè mulctabantur*. Sed quidni illud Marci Tullii in Marcum Antonium

ex

ex Philippica II. hoc loco referam? *tenesne*, inquit, *memoria prætextatum te decoxisse?* id est ut ego cum Manutio interpretor, *in pueritia*, nondum *sumta virili toga*. Hanc etenim *prætextam* fuisse concessam pueris Macrobius docet libro Saturnalium capite VI. *ut ex purpuræ rubore impuberes ingenuitatis pudore regerentur.* Qui propterea à Pancirolo libro I. Variarum lectionum capite XV. *prætextati* sunt appellati. Sicuti etiam ab Ulpiano *in Lege vestis*, §. *puerilia. ff. de auro & argento legato*, ipsa prætexta in puerilibus numeratur vestimentis. Hinc anni prætextæ, quod Budæus annotavit, à Plinio lib. XXXIII. pro annis pueritiæ; & ætas prætextata

 ab

ab Agellio lib. 1. noct. Attic. pro pueritia: & *mores pretextati* à Festo in integris codicibus pro moribus puerorum intelliguntur.

Puellas etiam antequam nuberent prætextatas incessisse testatur Manutius meus, cum verba illa Ciceronis declarat Act. 11. in c. Verrem: *Eripies igitur pupillæ, togam prætextam? detrahes ornamenta non solum fortunæ, sed etiam ingenuitatis?* Quare prætextatus sermo verbum est mediæ significationis, cum, referente Sext. Pomp. Festo, prætextatum sermonem quidam putent dici, quod prætextatis nefas sit obscœno verbo uti: alii quod nubentibus, depositis prætextis, à multitudine puerorum obscœna clamentur. Nunc exponerem, qua

ra-

ratione prætextatus sit nomen factum, id nisi Macrobius Saturn. lib. I. cap. VI. ubi lepidam & festivam de Papyrio puero narrat historiam, abunde satis declararet. Paucis itaque referam, quod Romani anno fere XVII. prætextam deponebant, *puram togam*, de qua infra disputandum est, assumerent. Hoc Plinius lib. XXXIII. & Suetonius Tiberii vita probat: Stephanus Vinardus pompæ equestris descriptione, & Budæus in pandectas annotationibus affirmat: Pancirolus lib. I. Var. lect. cap. XV. & Manutius commentario in II. adversus Verrem Ciceronis actionem asseverat. Nec solum puellæ virgines, aut pueri XVII. annos nati; sed viri etiam, modo Livio & Macrobio credimus,

prætexta utebantur in Prætura, in aliis Magiſtratibus, & in Sacerdotiis. Quare verba illa Ciceronis in oratione pro domo ſua Budæus ſcienter interpretatus eſt: *Videtis prætextatos inimicos*, id eſt, *in magiſtratu poſitos*. Nec illud mehercule reticendum eſt, quod Prætores, cæterique Magiſtratus, ac Sacerdotes cum prætexta olim, ut temporibus noſtris cum pallio Archiepiſcopi, ſepeliebantur. Qua de re licèt uberius Pancirolum variarum lectionum lib. 1. cap. x. conſulere poſſis, nolo tamen ad hoc comprobandum Virgilii authoritatem non ſuſcipere, qui dum

——— *Miſenum in littore Teucri.*

Fle-

Flebant, & cineri ingrato supprema ferebant,

ad hanc ipſam conſuetudinem reſpiciens ait Æneidos lib. 5.

—— tum membra toro defleta reponunt,
Purpureasque ſuper veſteis, velamina nota.
Conjiciunt.

CAP. XII. Lemma.

PURA TOGA *quænam, unde dicta; ubi, quando, & à quibus ſumta.*

DEpoſita vero prætexta Romana adoleſcentes *puram togam* ſive ut eam vocarunt alio nomine, *virilem* ſumebant in templo Jovis Capitolini. Quod Valerius Maximus non tam

innuisse, quam aperte significasse mihi videtur, sic laudans M. Cottæ pietatem lib. v. cap. IV. *Eo ipso die, quo togam sumsit virilem, protinus ut è Capitolio descendit, C. Carbonem, à quo Pater ejus damnatus fuerat, postulavit: protractumque reum judicio afflixit.* Dicta autem est *Pura toga*, quod ei nulla purpura esset prætexta: virilis, quod eâ utentes non nisi res viro dignas cogitare, ac facere convenit. De qua docte quidem, & erudite meo judicio, Calcagninus, lib. III. Epistolicar. Quæst: *Quod ad* puram togam *attinet*, quam exeuntes pueritiam adolescentes, *& ad maturiorem ætatem provecti anno fere* XVII. *ætatis induebant, non sine parentum, & cognatorum hilaritate, quæ virilis

rilis etiam dicebatur, ea fuit colore vel ſimplici, vel candido; aut in candoris animi teſtimonium, aut quod gerendis magiſtratibus jam idonea ætas videtur. De eadem meminit Cicero ad Atticum Epiſtola, lib. VIII. *Habebamus in manibus Antonii concionem, in qua erat Pompei accuſatio uſque à toga pura*; hoc eſt, ut docti omnes interpretantur, ab ejus tyrocinio. Quibus verbis veriſſimum illud eſſe declaratur, quod Budæus inquit: *Puram togam tyrunculi forenſes aſſumebant tyrocinii die.*

CAP. XIII. Lemma.

CANDIDA *quæ, & quibus data.*

NVnc de *candida toga*, quam, ut veterum omnium teſtantur

tur monumenta, petitores Magiſtratuum veſtiebant, breviter dicamus. Qui hanc togam & *albam* unam eandemque eſſe putant, omnino falluntur: in alterâ *candidus* color ab arte, in alterâ *albus* eſt à natura. Namque, ut ait magnus Juſtus Lipſius Elect. lib. I. cap. XIII. *Petitores non contenti inſito lanæ colore, cretam addebant in veſtem, ut candeſceret, imo ſplenderet. Hac ergo notâ diſcreti à vulgo, & κατ' ἐξοχὴν dicti candidati*: Porro Cælius Rhodiginus ſic appellatos affirmat lib. XIV. cap. XVI. *quod Magiſtratum petituri in toga candida id agerent.* Quare Ciceronem in *candida* orationem egiſſe legimus in Catilinam, & Antonium competitores.
Mos

Mos etiam fuit, ut ipsi Magistratuum petitores (quod non parum ad rem nostram facit) in campum Martium, & in comitia magna *Deductorum* caterva sequeretur honoris caussâ. Ibi etenim, ut inquit Budæus, *tribus circuibant, singulosque præhensantes*, id est δεξιούμενοι *gratiam, & suffragia precibus, temporariæque observantia emerebantur*. Hinc illud Epistola ad Atticum I. lib. II. *Cum candidatum deducerem, is quæsit ex me num consuevissem Siculis locum gladiatoribus dare.* Sed præstabit fortasse. Q. Fratris adscribere verba, quæ leguntur in hanc sententiam lib. de petit. Consul: *Iam Deductorum officium quod majus est, quam Salutatorum, hoc gra-*

gratius tibi esse significato; atque ostendito, & quod ejus fieri poterit descendito. Magnam affert opinionem, magnam dignitatem quotidiana in deducendo frequentia. Neque solum Magistratuum petitores, sed quod fortasse non ita pauci adhuc ignorarunt, sponsi etiam candidati fuerunt. Quare apud Plautum Chalinus, qui ad Casinæ nuptias animum appulerat, sic de se ipso loquitur. act. II. Scen. VIII.

At candidatus *cedit hic mastigia;*
Stimulorum loculi, protollo mortem mihi.

Et de Olympione, qui cum falso futurum se Casinæ sponsum putaret, ludibrio habebatur, sic ancilla loquitur act. IV. sc. I.

Vil-

Villicus hic autem cum corona, candide
Vestitus, laute, exornatusque obambulat.

Utrumque certe locum declarans Dionysius Lambinus, *sponsi*, inquit *erant* candidati *hoc est* Candidam *vestem gerebant.*

Cap. XIV. Lemma.

Alba Toga *quænam, & cui usui fuerit.*

CUm in capite superiori de *alba toga* sit facta commemoratio, nunc cum magno Lipsio, dicere non verebor, eam *albam togam* fuisse, quæ, *ut nativum lanæ albæ colorem retineret, nullam admittebat omnino cretam.* Qua

Qua quidem amicti lætis præcipue, ac festis diebus in spectaculis, & in conviviis natalitiis, nuptialibus, sponsalibus, addo etiam in epulis funebribus Romani conspiciebantur. Versus est de hac re apud Horatium Satyra II. lib. II.

Ille repotia, natales, aliosve
dierum,
Festus, & albatus *celebret.*

Et Vopiscus in Floriano: *Tantum illud dico, Senatores omnes ea esse lætitia elatos, ut domibus suis omnes albas hostias cæderent, albati sederent.* Redeo ad convivia, & Ciceronis authoritatem suscipio ex orat. in Vatinium: *Scire ex te cupio, quo consilio, aut qua mente feceris,*

ut

ut in epulo Q. Arrii familiaris mei cum toga pulla *accumberes. Quis unquam in luctu domeſtico, aut in funere familiari cænavit cum* toga pulla? *cum ipſe epuli dominus, Q. Arrius* albatus *eſſet, tu in templum Caſtoris te cum C. Figulo atrato, cæteriſque tuis furiis Funeſtum intuliſti? Fauſti adoleſcentis nobiliſſimi paullò ante ex epulo magnificentiſſimo famem illam veterem tuam non expleras? quem accumbere atratum videras?* Quippe Vatinius vehementer adeo increpatur à M. Tullio, quod cum Q. Arrius in demortui patris honorem epulum populo daret in templo Caſtoris, ipſe non de more *albatus* ſed *atratus* accubuerit. Utebantur etiam *alba toga*

in

in ſacrificiis, nam, ut inquit idem Romanæ princeps eloquentiæ lib. 11. de legibus, *Color* albus *præcipue decorus Deo eſt, cum in ceteris, tum maxime in textili.* Et Aſcenſius in explicatione eorum carminum, quæ apud Perſium leguntur Sat. 11.

Hæc ego nutrici non mando, vota negato
Iuppiter hæc illi, quamvis albata *rogarit*;

ſic inquit: *Albata*, id eſt, *albis veſtimentis in ſignum puritatis & honeſti voti induta juxta ritum rite ſacrificantium.*

CAP. XV. Lemma.

TOGA PULLA *ab omnibus in luctu adhibebatur, in spectaculis à pauperibus.*

ALbæ vero togæ contrario nomine, & uſu opponebatur *Pulla*, ſic dicta, quod nigra eſſet omnino. Hanc veteres adhibebant in luctu, & modo epulum exceperis, in omni funebri pompa. Quod ſatis me probaſſe putabo ſi verſus adſcripſero in hanc ſententiam à Juvenale conſcriptos, Satyra III.

Si magna Aſturici cecidit domus: horrida mater,
Pullati *proceres, differt vadimonia Prætor.*

In iis quidem commentariorum ſcriptores vocem illam *pullati,*

lati, soliti sunt modo interpretari: *Pullati proceres* id est, *atrati*, *& vestes lugubres induti.* Si quis tamen plura videre desiderat, suo jure legat M. Tullii orationes in Verrem; in illis etenim non semel aut iterum, sed sæpe, ac sæpius de re ista fit mentio.

Venio ad id, quod Octavius Cæsar Augustus, ut refert Suetonius de ejus vita lib. II. cap. XLIV. *Sanxit nequis Pullatorum media cavea sederet.* cum lautiores in spectaculis *toga alba*, & tenuiores, quibus mutandæ vestis copia non erat, *pullam* gestarent, hos ab illis secernere voluit. Ad quod edictum respexit forte Calpurnius Poëta, cum dixit.

Ve-

Venimus ad ſedes ubi pulla *ſordida veſte*
Inter fœmineas ſpectabat turba cathedras.

Quare vulgus à Plinio *pullatum hominum genus*, & à Quintiliano *pullatus circulus* ac *pullata turba* dicitur. Paupertas etiam ab eodem Calpurnio, quod mihi Lipſius indicavit, *pullata* vocatur his verſibus.

O utinam nobis non ruſtica veſtis ineſſet.
Vidiſſem propius mea numina: ſed mihi ſordes
Pullaque paupertas, *& adunco fibula morſu*
Obſtiterunt.

Itaque *pulla toga* promiſcue omnium fuit in luctu, & in ſpectaculis eorum ſolum, qui rei familiaris adeo angebantur

 diffi-

difficultate, ut non haberent, unde possent togam pro re natâ commutare.

Cap. XVI. Lemma.

Toga Picta, *unde Palmata, purpurea dicta, ubi sumta.*

VEnio ad *togam pictam* quæ nisi fallor sic appellabatur, vel quod essent in ea imagines acu *pictæ*, quales nonnullæ à Catullo, à Virgilio, & ab Homero describuntur: vel quod purpura ita esset intexta, ut aliqua imago, aut palma in ea picta videretur. Quare nonnunquam ea *palmata*, & aliquando *purpurea*, appellata fuit. De qua quidem egregie scripsit Juvenalis Satyra x:

Quid si vidisset prætorem in curribus altis

Extan-

Extantem, & medio sublimem in pulvere circi
In tunica Iovis, & pictæ sarrana ferentem
Ex humeris aulæa togæ.

Et Rhodiginus, vir sane cum paucis eruditus, sic ait Ant. lect. lib. XVI. *Pictam togam privatus habuit primus & propriam Gordianus senior, quum ante ex Capitolio acciperent Imperatores, vel ex palatio.* Quippe, ut tradit Livius lib. X. ab urbe condita, Lampridius in Alexandro Severo, & Stephanus Vinardus in fine Herculis sui, olim fuit consuetudo, ut Triumphantes in *toga picta purpurea* inveherentur in Capitolium. Quare Martialis eleganter dixisse mihi videtur, lib. VII. epigr. 11.

I comes, & magnos illæsa merere triumphos,
Palmatæque *ducem, sed cito redde* togæ.

Nec silentio prætereunda sunt Flavii Vopisci verba, quæ de hac ipsa toga leguntur in vita Probi Imperatoris: *Te manet pro virtutibus tuis Capitolina palmata.* Hic, si non satis probatum putarem, eam non solum *pictam*, sed *palmatam* etiam vocari, & in Capitolio dari solitam fuisse, possem multa ex Rhodigino, ex Pancirolo, & ex uno Plutarcho adscribere. Quamquam nolo ea omnino reticere, quæ de hac ipsa toga me legisse recordor apud Isidorum lib. XIX. cap. XXIV. *Toga autem palmata dicebatur quam merebantur ii,*

qui

qui reportabant de hostibus palmas. Ipsa vocabatur & toga picta, eo quod victorias cum palmis intextas haberet. Quam sententiam mirifice comprobat, meo judicio, Cælius Calcagninus hoc modo libro III. Epistolicarum quæstionum: *Pictæ ad cultum maxime humanum pertinebant, in quo genere Triumphales censentur: quæ Dalmaticæ & Palmares, vel à Palma intexta, vel à victoria, quæ & ipsa palma dicitur, vocantur.* Superest itaque, ut ad id confirmandum, quod supra diximus; *pictam* scilicet *togam* eandem esse atque *purpuream* nostram convertamus orationem. Quam rem nulla cujusquam scriptoris authoritate facilius pleniusve confirmari

posse puto, quam si meæ adstipulatorem sententiæ Festum produxero. Sic ille quidem ait lib. XIV. de Verb. significat. *Picta quæ nunc Toga dicitur, antea vocabatur Purpurea, eaque erat sine pictura.* Aliud mehercule nihil potuit dicere, quod magis ad rem nostram faceret. Moris etiam fuit (quod Brissonium lib. II. de Formulis annotasse Paulus Bellonus I. C. & politiorum litterarum cultor eximius, me monuit) moris inquam fuit, ut Populus Romanus inter ea munera quæ Regibus sociis & amicis mittere solebat, pictam togam numeraret. Ad quod respexit Cornelius Tacitus, cum dixit lib. IV. *Cognitis Ptolomæi per id bellum studiis, repetitus ex vetusto more, missusque è Senatori-*

toribus, qui ſcipionem eburneum, togam pictam, *antiqua patrum munera daret, Regemque & ſocium; atque amicum appellaret.*

Cap. XVII. Lemma.

Toga *quando Pexa, Raſa, aut Vitrea diceretur.*

SEquitur ut hoc in capite videamus, quare toga nonnunquam *raſa* interdum *pexa*, & aliquando *vitrea* fuerit appellata. Et quidem lepidum illud epigramma eſt, quod de *præpoſteris donis* apud Martialem legitur lib. 11. epigr. 85.

Vimine clauſa levi niveæ cuſtodia coctæ,
Hæc tibi Saturni tempore munus erit.

Dona quod æstatis misi tibi mense Decembri,
Si quereris, rasam *tu mihi mitte* togam.

Quo in loco à Poëta eam *rasam togam* vocari puto, quæ quod sine pilis esset, & propterea admodum levis, in æstivos usus comparabatur. De qua etiam mentionem fecit Juvenalis Satyra 11.

Reticulumque comis auratum ingentibus implet
Cærulea indutus scutulata, aut galbana rasa.

Hæc enim scutulato textu, id est brevibus scutis distinguebatur, & conficiebatur ex lana præcipue Histriæ, Liburniæve. *Quam* quidem, ut Plinius docet naturalis

ralis historiæ lib. VIII. cap. XLVIII. *linopropriorem, quam lanæ, & pexis aliena vestibus, sola ars scutalato textu commendat.* Quando autem hoc genus togæ in usu primum venerit, aperte demonstrat eodem libro & capite Plinius iis verbis: *Togas rasas Phrygianasque divi Augusti temporibus cœpisse scribit Fenestella.* Ea vero toga, quæ rasæ contraria ad arcendum frigus hyemali tempore villosa erat, *pexa* vocabatur, ut dicit quidam Commentariographus, à *spissitate* textrini, quam Plautus *tunicam spissam* appellat in Epidico. Propterea *Pexibarbos*, inquit Probus, *juvenes pexæ barbæ vocitatos, & densæ.* De hac toga quæ haud dissimilis fuit vestibus istis,

quas nunc vulgus *cotonnatas* & *frisatas* vocat, scribit non sine sale ac cavillo Martialis in Sextum lib. II. Epigram. XLIV.

Emi seu puerum, togamve pexam.

Et eodem libro epigr. LVIII. in Zoilum,

Pexatus *pulchre rides mea, Zoile, trita.*
Sunt hæc trita quidem, Zoile; sed mea sunt.

Nec illud silentio prætereundum est, quod ad Priscum legitur lib. VII.

Divitibus poteris Musas, elogosque sonantes
Mittere: pauperibus munera pexa *dato.*

Id

Id eſt *pexam togam.* De *Vitrea* nec melius quicquam nec planius dicere poſſumus, quam ſi illa quæ ſunt apud Adrianum Turnebum, in hunc locum transferamus ex adverſariorum tomo II. lib. XIV. cap. XIX. *Veſtibus tenuis textus, & pellucidi olim uti Cenſorium pene opus erat: certe probro & infamiæ id dabatur. Eas autem veſtes, quod ritu vitri tranſlucerent*, Vitreas *etiam appellatas fuiſſe legi.* Varro medio: *iſtorum* vitreæ togæ *oſtentant tunicæ clavos. Ante vitreum in colore poni dicebamus cæruleo, & glauco: hic* pelluciditatis, *non coloris ſignificatio attenditur.*

Cap. XVIII. Lemma.

REGIA, PRÆSIDIARIA TOGA *quænam, & quorum propria.*

ATque, ut id omne quod pertractandum nobis proposuimus, tandem aliquando absolvamus, de *Regia* & *Præsidiaria toga* breviter aliquid hoc loco referamus. *Regia* igitur toga ut S. D. vir certe doctissimus, in suis commentariis affirmat, *ex lana erat, auro, & purpura intexta.* Vere itaque apud Plinium naturalis historiæ lib. VIII. cap. XLVIII. *Lanam cum colo & fuso Tanaquilis, quæ eadem Caja Cæcilia vocata est, in templo M. Anci durasse, prodente se author est M. Varro, factamque ab ea togam Regiam undu-*

undulatam in æde Fortunæ, *qua Ser. Tullius fuerat usus.* Quæ sic ob eam caussam, ut arbitror dicebatur, quod eâ Reges præcipue uterentur. Quanquam à T. Livio, quod videre licet in III. & IV. decade, inter insignia triumphantis numeratur. Ratione pari *toga Præsidiaria* à Præsidibus, ut illa à Regibus *Regia* fuit nuncupata. Quod Cælius Rhodiginus hoc modo accurate, ac diligenter annotavit lib. XVI. cap. X. *Togam Præsidiariam in Severo dicere videtur Spartianus*, *qua Imperator*, *vel omnino qui præsunt*, *uti consuevere. Quum rogatus*, inquit, *ad cœnam Imperatoriam*, palliatus *venisset*, *qui* togatus *debuerat*, togam Præsidiariam *ipsius Imperatoris accepit*.

Hæc ſunt Romanæ antiquitatis cupidiſſime Lector, quæ ipſe de *Toga Romana*, cum latius eſſent ab aliis diffuſa & ſparſa, horis primum ſubſecivis in M S S. Adverſaria mea ex multorum ſcriptis delegi; deinde vero ex Adverſariis in hunc libellum congeſſi, ut laborem Tibi longæ anquiſitionis detraherem. Tu interim

—— ſi quid noviſti rectius iſtis.
Candidus imperti: ſi non, his utere mecum.

Sequitur modus geſtandi togam ex Ferrario.

Modus

Modus gestandi togam. Quid sinus & umbo. Quintilianus explicatus.

TOgam vestimentum fuisse clausum, ac rotundum, quodque uno conjectu totum corpus involveret & utrumque brachium operiret, non est dubitandum. Communis autem ejus gestandæ modus fuit, quemadmodum togatæ statuæ demonstrant, ut dextrum brachium qua parte ad cervices patuisse diximus, exereretur: & ita quidem, ut antiquissimis temporibus manus tantum usque ad cubitum porrigeretur, postea totum brachium humerusque extaret. Sinistrum autem brachium non poterat per eundem

hia-

hiatum exeri(alioqui toga ex humeris prolapſa ad pedes decidiſſet) ſed ſub ipſa toga extenſum, extremam ipſius oram quæ & *lacinia* dicebatur, in rugas, plicaſque contractam ſubducebat ad pectus læva manu extante. Quintilianus lib. XI. *Siniſtrum brachium eo uſque allevandum eſt, ut quaſi normalem illum angulum efficiat; ſuper quod ora ex toga duplex æqualiter ſedeat.* Togæ ora, ſubjecto brachio ſubducta, ſpeciem normæ referebat, ſive regulæ, fabrilis nempe inſtrumenti ad quod omnia exigunt: ſuper quod brachium, ait idem, *ora ex toga duplex æqualiter ſedeat*; hoc eſt, lacinia togæ velluti brachio diviſa, æquis partibus contineatur, nec altera longior, aut brevior deformiter ca-

cadat. Rugas eas & plicas tam quæ ſuperne à cervice cadentes exerto brachio dextro colligebantur ad pectus; quam quæ in ima ora ſiniſtro brachio ſubductæ contrahebantur veteres *ſinum togæ* dixêre. Vir ſummus ad Tertullianum de pallio, ſinum in toga nihil aliud fuiſſe contendit, quam laciniam togæ, quæ ſub humero dextro miſſa ad humerum lævum recurrebat, & oblique tamquam baltheus ducebatur. Sed Quintilianus, ut ipſe quoque non ignorat, duplicem togæ ſinum facit, neque tamen quis alter ſinus ille fuerit, explicat. Verba Quintiliani ſunt eodem libro. *Sinus decentiſſimus, ſi aliquando ſupra imam togam fuerit, nunquam certe ſit inferior. Ille*
qui

qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum oblique ducitur veluti baltheus, nec fluat, nec ſtrangulet. Sinus igitur duplex fuit: alter inferior, qui nempe ex lacinia togæ ſiniſtro brachio contracta formabatur, ita tamen ut ima ora infra ipſum caderet, qui decentiſſimus Quintiliano dicitur. De hoc inferiori ſinu capiendus eſt Suetonius in Cæſare. *Ut animadvertit undique ſe ſtrictis pugionibus peti, toga caput obvolvit, ſimul ſiniſtra manu ſinum ad ima crura deduxit, quo honeſtius caderet, etiam inferiori corporis parte velata.* alter de quo diximus, ex lacinia ſuperiori togæ, quæ porrecto brachio dextro dejecta ad pectus, & in rugas complicata, oblique ſub dextro brachio ad lævum humerum ad inſtar bal-

balthei currebat. Factum Cæſaris narrat Val. Maximus lib. IV. cap. V. *Ne tribus quidem, inquit, & viginti vulneribus, quin verecundiæ obſequeretur abſterreri potuit, ſiquidem utraque togam manu demiſit ut inferior pars corporis tecta collaberetur.* Utraque manu, ſiniſtra ſcilicet ſubductum ſinum cadere ſinens, dextra eundem ad crura deducens. Quod Appianus expreſſit τὸ ἱμάτιον περικαλύψασθαι, καὶ πεσεῖν ἀσχημόνως· De ſinu togæ inferiori capiendus etiam Livius lib. XXI. de legatis Romanorum bellum Carthagini indicentibus. *Tum Romanus ſinu ex toga facto, hic inquit vobis bellum portamus: utrum placet ſumite: ſub hanc vocem haud minus ferociter, daret utrum vellet ſucclamatum*

eſt,

eſt, & quum is iterum ſinu effuſo bellum dare dixiſſet: accipere ſe omnes reſponderunt. Quod nihil aliud fuit quam togæ laciniam lævo brachio ſubductam, dextra manu expandere, & veluti gremium formare. τὸν κόλπον ἐπιδείκνυσι ait Appianus, rem eandem narrans.

De eodem ſinu capiendus Plutarchus in Romulo, qui narrat rapiendarum Sabinarum hoc ſignum conſtitutum fuiſſe ἐξαναστάντα τὴν ἁλουργίδα πτύξαι, καὶ περιβαλέσθαι πάλιν. Sedebat Romulus toga purpurea amictus ut idem narrat. Signum ergo rei aggrediendæ erat, ut ſurgens ipſe togam purpuream in ſinum contraheret, ac rurſus demitteret, ſive explicaret. At ſinus ſuperior ut dicebamus ex ſum-

ſumma togæ ora fiebat, quæ exerto brachio dejecta ad pectus complicabatur in rugas, atque oblique ſub dextro brachio ad lævum humerum ad inſtar balthei currebat. Qui proprie ſinus, & qua parte ſiniſtram pectoris partem cum humero velabat inter ipſum & tunicam multa recondebantur. Plutarchus in Romulo tradit, cum ille inter homines apparere deſiiſſet, creditum à Patribus diſcerptum fuiſſe in æde Vulcani, artuſque laniatos εἰς τὸν κόλπον intra togæ ſinum conditos inde elatos. Arma etiam eodem ſinu occultata. Suet. Octavio cap. XXXV. *Cordus Cremutius ſcribit ne admiſſum quidem tunc quemquam Senatorum niſi ſolum, & prætentato ſinu.*

Ita

Ita apud Livium, lib. XXIII. *Perolla Campanus toga rejecta ab humero latus succinctum gladio nudat.* Dejecta scilicet toga ab humero sinistro latens intra sinum gladium ostendit. Seneca de clementia lib. I. IX. *Iam pugiones in sinu amicorum absconderat.*

Ceterum major minorve sinus erat, prout strictior laxiorve toga esset. Ita Quintilianus antiquissimis Romanorum nullos sinus fuisse tradit, quod brachium toga continerent, subjicit. *Perquam breves post illos fuerunt*: scilicet postquam brachium exeri cœpit, angustis togis, ac corpore adstrictis. At ætate Augusti, & deinceps laxis, fusisque togis majores, & fusiores sinus, altiusque cadentes in usu esse

esse cœperunt, ut in veteribus nummis apparet, ubi videre est longiores, ac breviores sinus, prout laxior strictiorque toga erat. In nummo Aurelii Divorum Fratrum togæ brevis sinus cernitur, vix pectus excedens. At in nummo Titi Vespasiani togæ sinus ultra genua cadens: ut & in nummo Plautillæ. Tibullus elegia. VII. libro I.

Tunc procul absitis quisquis colit arte capillos,
Effluit effuso cui toga laxa sinu.

In veteribus libris *lapsa* legitur, nec male, nam sinus effluebat cum pars togæ superior labebatur, sive cadebat in pectus. Magis tamen placet Turnebi conjectura legentis *laxa*. Nam laxa toga sinus laxior effluebat.

Quod

Quod vero addit: Qui laxius cingebantur, neque togam arcto satis nodo adſtringebant, delicatos habitos fuiſſe, de togæ cinctura falli eum infra oſtendemus. Ovidius etiam de remedio amoris libro:

Nec compone comas, cum ſis venturus ad illam:
Nec toga ſit laxo conſpicienda ſinu.

Iterum Tibullus eleg. IX.

Nunc ſi clauſa mea eſt: ſi copia nulla videndi
Me miſerum laxam quid iuvat eſſe togam?

Quare togæ honeſtiorum non ita laxæ erant, ſicut neque nimis anguſtæ. Sueton. Auguſto cap. LXXII. *Togis uſus eſt ne-*

que

que restrictis, neque fusis; clavo nec lato, nec angusto.

At tenuiorum togæ adstrictæ, quæ togulæ Martiali lib. IV.

Ignoscas: togulam, Posthume, pluris emo.

Horatius lib. I. epist. XVIII.

Stultitiam patiuntur opes, tibi parvula res est
Arcta decet sanum comitem toga.

Ubi nugatur Acron. *Habebant*, inquit, *Patres pro qualitate opum togas, quæ erant bis ter ulnarum, id est quinque.* Innuit enim quod Horatius in epodis Od. IV. de Mena Pompeii liberto.

Videsne sacram metiente te viam
Cum bis ter ulnarum toga,

Vt ora vertat huc & huc euntium
Liberrima indignatio?

De angusta toga alter Horatii locus Criticis vexatus lib. 1. epist. XIX.

Quid si vultu torvo ferus, & pede nudo
Exiguæque togæ simulet textore Catonem.

Quod satis durum videtur *simulare textore Catonem exigua toga*, ut sit metonymia id quod fit, pro eo, qui facit, ut ait Porphyrio, quasi textoris opus esset majores, vel minores togas conficere, atque ita totæ, id est utraque pars à textore conficeretur. Quod vix fieri potuisse videtur. Quare alii *tesquore* reposuerunt, id est squalore,

lore, & aſperitate, quòd teſqua, ſive teſca loca ſint inculta & aſpera ut notat Turnebus libro XVII. qui tamen Lambino & veteribus aſſentitur qui *textore* defendunt. Quare textoris vox referenda erit non ad togam exiguam, ſed àd materiam rudem ſcilicet, craſſamque, & vili textura, filoque ſoloci confectam. Nam Lucanus de ejuſdem Catonis toga loquens ait.

——— pretioſaque veſtis
Hirtam membra ſuper Romani more Quiritis
Induxiſſe togam.

Ubi *more Quiritis* non eſt more veterum Romanorum, ut volunt Interpretes, nam & poſteri Quirites, & ipſe Cato, ſed Quiris pro quolibet ex populo,

 id

id eſt plebeia vulgarique toga contecto, & anguſta, rudique texturâ confecta.

Ex togæ quidem redundantia in fortuitas rugas tam in ſummo, quàm in imo contracta ſinus efficiebatur. Ceterum quoties illæ rugæ arte cogerentur, & nodo conſtrictæ, ut de toga Hortenſii tradit Macrobius, contabularentur, eum *umbonem* vocatum fuiſſe idem vir magnus ad Tertullianum docuit, quem tamen à *ſinu* diſtinctum fuiſſe vult, ut inde inciperet ſinus, ubi umbo deſineret, & ipſum veluti umbonem ambiret. Ea mens Tertulliani eſt. *Adeo nec artifice neceſſe eſt, qui pridie rugas ab exordio formet, & inde deducat in tilias; totumque contracti umbonis figmentum cuſtodibus*

for-

forcipibus adsignet. Mox. *recognito rursus umbone, &, si quid exorbitavit, reformato, partem quidem de lævo promittat, ambitum verò ejus, ex quo sinus nascitur, jam deficientibus tabulis retrahat à scapulis, & exclusa dextera in lævam adhuc congerat, cum alio pariter tabulato in tergo devoto.* Vmbo iste Tertulliani haud dubiè à sinu distinctus, centrum nempe & nodus artifex coëuntium plicarum, ut vir ille doctissimus explicat. Ceterum non semper umbonem arte coactum fuisse docet Persius, qui de communi toga virili loquens ait.

—— totaque impune suburra
Permisit sparsisse oculos jam candidus umbo.

Quem quidem eundem cum ſinu fuiſſe crediderim, cum nihil aliud eſſet, quàm fortuitæ rugæ ad inſtar umbonis protuberantes, eumque ſinum fuiſſe ſupra oſtendimus. Quamquam quæ de forcipibus, nodoque artifice à Tertulliano, & Macrobio produntur mihi ficta videntur, cùm nullus alius veterum hujus rei meminerit. Quidquid ſit, in togis communibus ſi nihil aliud ſinus fuit, quàm lacinia contracta in rugas, plicasque fortuitò congeſtas, adſcribere eos oportebit, quid aliud præterea umbo fuerit, quem nos non aliud fuiſſe ſtatuimus, quàm rugarum in rotundum, & veluti in umbonem contractionem, eundemque ſinum fuiſſe contendimus. Nam doctiſſi-

ctiſſimus Manutius errat probè cùm ſcribit, *ſinus, qui ætate Quintiliani in uſu erant, non attexi, ſed inſui, vel appendi togis conſueviſſe.* Primò enim iidem ſemper ſinus in toga fuere. Quintilianus non tradit ſinus veterum diverſos fuiſſe, ſed apud veteres nullos fuiſſe, poſterioribus perquam breves, quòd nempe brachium veſte continebatur, atque ita nullus ſuperior ſinus efficiebatur, quem ex porrecto brachio factum diximus. Deinde ſi nihil aliud fuit ſinus, quàm contractio, & corrugatio togæ ad pectus, quomodo tanquam res diverſa adſui, vel appendi togæ potuit?

Ceterum Quintilianus cum duplicem ſinum faciat, *inferiorem decentiſſimum fore* tradit,

 ſi

si aliquanto supra imam togam fuerit, id est, si extrema pars togæ cum sinu non involvatur, sed soluta paulo infra rugas cadat. At sinum qui sub humero dextro ad sinistrum obliquè ducitur velut baltheus, *nec strangulet*, inquit, id est non ita cervicibus adstringatur ut præfocet, *nec fluat*, ne nimis laxus sit. Hoc autem ex strictiore, aut laxiore togæ ora, quæ collum ambiebat, petebatur. Addit Quintilianus; *Pars togæ, quæ postea imponitur, sit inferior; nam ita, & sedet melius, & continetur.* Sinus scilicet inferior non injiciatur priori, sed in ipso brachio resideat, alioqui defluet, nec satis contineri poterit. Tum subdit idem, *sinum injiciendum humero cujus extremam oram reje-*

rejecisse, non indecens esse; Neque tamen cum toto jugulo humerum operiendum esse, alioquin fore, ut amictus fiat angustus, & dignitas, quæ est in latitudine pectoris perdatur. Hanc autem amictus observationem initio dicendi esse vult, procedente verò actu sinum ab humero rectè velut sponte delabi, & cum ad argumenta, ac locos ventum est, rejicere à sinistro togam, dejicere etiam, si hæreat, sinum, convenire. Ceterum ut lævam involvere toga, & incingi penè furiosum esse, sinum verò in dextrum ab imo rejicere solutum, ac delicatum, ita nihil impedire quo minus laxior sinus sinistr obrachio subjiciatur. Hęc ex Quintiliano fusius paulò adduximus, quòd totam veteris amictus Oratorii rationem, togæque, ac

ſinus explicarent, & quod locus is ſanè perobſcurus eſſet, nec illo explicando multum ſudans magnus Turnebus hilum profeciſſet.

Cùm hæc publici juris facta eſſent beneficio patrui mei V. C. venere tandem in manus Doctiſſimi Rubenii Electa multum quæſita, ex quibus iconiſmum Statuæ togatæ hac nova editione adjici curavimus, quò res tota clarius ſub aſpectum caderet, adſcriptis etiam denuo Quintiliani verbis, quæ numeris ſuis ad unamquamque togæ partem reſponderent.

1. *Sinus decentiſſimus, ſi aliquanto ſupra imam togam fuerit, nunquam certe ſit inſerior.*

2. *Ille qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum obliquè ducitur velut bal-*

aſſentiri Rubenio non poſſum,

ICONISMVS STATVÆ TOGATÆ.
Pag. 82.

baltheus, nec ſtrangulet, nec fluat.

3. *Pars togæ, quæ poſtea imponitur, ſit inferior: nam ita, & ſedet melius, & continetur.*

4. *Subducenda etiam pars aliqua tunicæ, ne ad lacertum in actu redeat.*

5. *Tum ſinus injiciendus humero, cujus extremam oram rejeciſſe non dedecet.*

6. *Operiri aute humerum cum toto iugulo non oportet: alioqui amictus fiet anguſtus, & dignitatem, quæ eſt in latitudine pectoris perdet.*

7. *Siniſtrum brachium eousque allevandum eſt, ut quaſi normalem illum angulum faciat.*

8. *Super quod ora ex toga duplex æqualiter ſedeat.*

In numero tamen quinto aſſentiri Rubenio non poſſum,
 qui

qui ſinum humero injiciendum eum intelligit, qui à dextro humero in tergum cadit. Nam togæ partem, quæ in tergo erat nemo ſinum dixerit, qui tantum ad pectus, neque ille dextro humero injiciebatur, qui exertus, & togâ liber. Sinus ergo pars togæ ſuperior, quæ in ſiniſtro humero, qui cum ſæpe in pectus deflueret rejiciebatur, & humero reſtituebatur.

Conſpectus Authorum, quorum mentio in hoc opere.

A.

B.

C.

D.

Fe-

F.

H.

I.

L.

M.

Nonius

N.

P.

Q.

R.

S.

Sue-

INDEX

Rerum ac Verborum memorabilium, quæ in hoc de TOGA ROMANA commentario continentur.

A.

B.

C.

Can-

Illy-

Pexi-

Pue-

Rara

R.

S.

T.

Toga

FINIS.

